2026-yil
9(2)-son

“FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI”

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9(2)-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9(2)-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA FANLARI
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Boboyeva Sayyora Boboradjabovna, psixologiya fanlari doktori, professor, Tojikiston
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

Turaxonov Abdukarim Eshkuziyevich, psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent
22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9(2)-son

UDK 378.017:37.034

Baliyev Uchqun Ismatovich,
Samarqand davlat pedagogika instituti "Musiqa ta'limi" kafedrasi dotsenti

TALABA SHAXSINI MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASH TALABLARI

Annotatsiya. Maqolada pedagogik oliy ta'lim tashkilotlarida talabalarni shaxs sifatida ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga qo'yiladigan talablar nazariy jihatdan asoslangan. Talaba shaxsining mohiyati, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar (irsiyat, muhit, tarbiya va shaxsning o'z faolligi), mikromuhit sifatida akademik guruh va talabalar turar joyining o'rni tahlil qilingan. Tarbiyaga qo'yiladigan yettita asosiy talab aniqlangan hamda ma'naviy-axloqiy tarbiyaning ta'riflari qiyosiy tahlil qilinib, ichki e'tiqodni shakllantirishga yo'naltirilgan yaxlit jarayon sifatidagi talqin taklif etilgan.

Kalit so'zlar: talaba shaxsi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, shaxs shakllanishi omillari, mikromuhit, o'z-o'zini tarbiyalash, axloqiy fazilatlar, pedagogik oliy ta'lim.

ТРЕБОВАНИЯ К ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМУ ВОСПИТАНИЮ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

Аннотация. В статье теоретически обоснованы требования, предъявляемые к духовно-нравственному воспитанию студентов как личностей в педагогических высших образовательных организациях. Проанализированы сущность личности студента, факторы, влияющие на её формирование (наследственность, среда, воспитание и собственная активность личности), а также роль академической группы и студенческого общежития как микросреды. Определены семь основных требований к воспитанию. На основе сравнительного анализа определений духовно-нравственного воспитания предложена его трактовка как целостного процесса, направленного на формирование внутреннего убеждения.

Ключевые слова: личность студента, духовно-нравственное воспитание, факторы формирования личности, микросреда, самовоспитание, нравственные качества, педагогическое высшее образование.

REQUIREMENTS FOR THE SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF THE STUDENT'S PERSONALITY

Abstract. The article theoretically substantiates the requirements for the spiritual and moral education of students as individuals in pedagogical higher

education institutions. It analyzes the essence of the student's personality, the factors influencing its formation (heredity, environment, upbringing, and the individual's own activity), and the role of the academic group and student residence as a microenvironment. Seven main requirements for education are identified. Through a comparative analysis of definitions of spiritual and moral education, the article proposes an interpretation of it as a holistic process aimed at forming inner conviction.

Keywords: student's personality, spiritual and moral education, factors of personality formation, microenvironment, self-education, moral qualities, pedagogical higher education.

Kirish. Globallashuv, axborot oqimining tez o‘sishi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida oliy ta’lim tashkilotlari oldiga bo‘lajak mutaxassisni nafaqat kasbga, balki hayotga ham ma’naviy jihatdan tayyorlash vazifasi qo‘yilmoqda. Pedagogik oliy ta’limda bu masala yanada dolzarb, chunki bugungi talaba ertaga o‘zi boshqalarni tarbiyalaydi.

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning ahamiyati jamiyat taraqqiyoti bilan bevosita bog‘liq. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy rivoji uning ma’naviy-axloqiy negizlari qanchalik mustahkam ekaniga tayanadi. Adabiyotlarda bu negizlar sifatida umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, xalqning ma’naviy merosini mustahkamlash, insonning o‘z imkoniyatlarini erkin namoyon etishi va vatanparvarlik ko‘rsatiladi [1,96-97-b.]. Birinchi Prezident I.A.Karimov ma’naviyatni inson, xalq, jamiyat va davlatning kuch-qudrati deb baholagan [2]. Bu fikr oliy ta’lim tashkilotlaridagi tarbiyaviy ishning ahamiyatini yanada oshiradi. Biroq amaliyotda tarbiya ko‘pincha umumiy chaqiriqlar darajasida qolib, talabaga qo‘yiladigan aniq talablar, ularning ilmiy asoslari va o‘zaro bog‘liqligi yetarli ochilmaydi. Mavjud ta’riflar ham bir-biridan farq qiladi va bu farqlar kamdan-kam tahlil qilinadi.

Tadqiqotning maqsadi – talabalarni shaxs sifatida ma’naviy-axloqiy tarbiyalashga qo‘yiladigan talablarni aniqlash va asoslash.

Vazifalari: (1) talaba shaxsi tushunchasini oydinlashtirish; (2) shaxs shakllanishi omillari va mikromuhitning tarbiyadagi o‘rnini tahlil qilish; (3) tarbiyaga qo‘yiladigan talablar tizimini ishlab chiqish; (4) ma’naviy-axloqiy tarbiya ta’riflarini qiyoslab, ilmiy bo‘shliqlarni aniqlash.

Metodlar. Tadqiqotda nazariy tahlil va sintez, pedagogik va falsafiy manbalarni qiyosiy o‘rganish, tizimli yondashuv hamda tarixiy-pedagogik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tahlil obyekti sifatida darsliklar, o‘quv qo‘llanmalar, ilmiy maqola va avtoreferatlar, shuningdek Sharq mutafakkirlari merosiga oid manbalar olindi. Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning ta’riflari mazmun jihatidan guruhlarga bo‘lib qiyoslandi. Talaba shaxsining shakllanishi ichki (biologik, faollik) va tashqi (muhit, tarbiya) omillar birligida o‘rganildi. Bu ish eksperimental o‘lchovlarga emas, nazariy asoslashga tayanadi.

Natijalar. Talaba shaxsi tushunchasi. Pedagogik adabiyotlarda shaxs muayyan ijtimoiy guruh vakili, biror faoliyat bilan shug‘ullanuvchi, atrof-muhitga ongli munosabat bildira oladigan va o‘ziga xos individual-psixologik xususiyatlarga ega bo‘lgan aniq inson sifatida ta’riflanadi [3, 39-b.]. Shundan kelib chiqib, talaba shaxsi deganda oliy ta’lim tashkilotida o‘qib, muayyan kasbni egallayotgan, intellektual, ma’naviy-axloqiy va ijtimoiy jihatdan shakllanayotgan inson tushuniladi. U bilim oluvchigina emas, ta’lim jarayonining faol ishtirokchisi bo‘lib, nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llaydi, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

1-jadval

Talaba shaxsi besh jihat bilan tavsiflanadi

Jihat	**Mazmuni**
Intellektual rivojlanish	Ilmiy tafakkur, tahliliy yondashuv, muammoni hal etish qobiliyati
Kasbiy shakllanish	Tanlangan sohaga oid bilim, ko‘nikma va malakalar
Ma’naviy-axloqiy yetuklik	Qadriyatlar, mas’uliyat, fuqarolik pozitsiyasi
Ijtimoiy faollik	Jamoada ishlash, muloqot madaniyati, yetakchilik
O‘z-o‘zini rivojlantirish ehtiyoji	Mustaqil ta’lim va kasbiy o‘sishga intilish

Inson biologik zot sifatida dunyoga keladi, lekin uning mohiyatini ijtimoiy jihat belgilaydi: u shaxsga uzoq davom etgan rivojlanish jarayonida, odamlar orasida yashab, insoniy sifatlarni egallash orqali aylanadi [4].

Shaxs shakllanishining omillari. Tahlil to‘rt asosiy omilni – irsiyat, muhit, tarbiya va shaxsning o‘z faolligini – ajratish imkonini berdi.

Irsiyat organizmning biologik xususiyatlarini, ota-onaga o‘xshashlik va farqni belgilaydi [5, 22-b.]. Tarixda bu omilni mutlaqlashtirish biologizatorlik yo‘nalishini keltirib chiqargan: unga ko‘ra insonning barcha sifatlari tug‘ma dasturda oldindan belgilangan. Zamonaviy fan esa axloqiy fazilatlar ijtimoiy tajriba, ta’lim-tarbiya va shaxsiy faoliyatda shakllanishini ko‘rsatadi.

Muhit ko‘p qatlamli: tabiiy-geografik sharoitdan ijtimoiy munosabatlar tizimigacha bo‘lgan omillarni qamrab oladi. Uning muhim bo‘g‘ini oila bo‘lib, unda shakllangan dastlabki munosabatlar, axloqiy me’yorlar, hurmat va mas’uliyat hissi talabaning keyingi hayotiga poydevor bo‘ladi [5, 23-b.]. Muhitni yagona omil deb hisoblash esa sotsiologizatorlik yo‘nalishiga olib keladi; bu yo‘nalish ham biologizatorlik kabi biryoqlama, chunki inson faolligi va tarbiyaning maqsadli ta’sirini e’tiborga olmaydi.

Tarbiya irsiyat va muhit ta’sirini shaxs kamolotiga muvofiqlashtiruvchi, yo‘naltiruvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi. U talaba rivojidagi ayrim kamchiliklarni tarbiyaviy mashqlar va tadbirlar orqali kamaytirishga, atrofdagi salbiy munosabatlarning talabaga o‘tishini oldini olishga xizmat qiladi.

Shaxsning o'z faolligi talabaning o'qish, ijtimoiy ishlar va tengdoshlar hamda o'qituvchilar bilan muloqot jarayonidagi ishtirokida ko'rinadi. Faollik shaxsga xos xususiyat bo'lib, atrofdagi kishilar va kasbni egallash jarayoni bilan uzviy aloqada rivojlanadi [5, 25-b.]. Talaba ijtimoiy ta'sirlarning passiv iste'molchisi emas, ularning ishtirokchisi va yaratuvchisidir. Ayniqsa, tarbiya va ongli faollik ma'naviy-axloqiy kamolotning hal qiluvchi omillari sifatida ajralib turadi.

Mikromuhit: guruh va talabalar turar joyi. Muhit ijtimoiy birlik torayib borgan sari kuchliroq ta'sir qiladi: jamiyatdan mamlakat, hudud, tashkilot, jamoa, oila va guruhgacha. Shundan makro va mikromuhit tushunchalari kelib chiqadi. Makromuhitda ijtimoiy munosabatlar butun ko'lamda aks etsa, mikromuhitda ular talaba ishtirok etayotgan aniq faoliyat sohasida namoyon bo'ladi. Tahlilimizcha, makromuhitda talaba shakllanishi uchun ob'ektiv shart-sharoit yaratiladi, ammo bu imkoniyatlar mikromuhitda har doim to'liq ro'yobga chiqavermaydi.

Pedagogik oliy ta'limda asosiy mikromuhit – akademik guruh. Unda talabalar bir-biri va tyutor bilan ma'lum munosabatlar tizimida bo'ladi; har kimning bilim darajasi, ijtimoiy ishlardagi ishtiroki va roli bilan belgilanadigan o'rni mavjud. Guruhdagi munosabatlar ob'ektiv xarakterga ega bo'lsa-da, har bir talaba ularni subyektiv idrok qiladi. Shuning uchun tarbiyachi guruhning ob'ektiv holati bilan tarbiyaviy tadbirga berilayotgan subyektiv baho o'rtasidagi ziddiyatni yumshatishi, sog'lom psixologik muhit yaratishi zarur.

Ikkinchi muhim mikromuhit – talabalar turar joyi. Talabaning hayotiy tajribasi hali kam, qarash va xulq-atvori shakllanish jarayonida bo'lgani uchun bu makonning ta'siri kuchli. Bu yerda faqat tozalik va tartibga rioya etish yetarli emas: turar joy jamoasining o'z an'analari, o'zaro hurmatga asoslangan tartib-qoidalari bo'lishi, tadbirlar esa talabaning mutaxassisligi va ma'naviy ehtiyojlariga mos kelishi lozim. Turar joydagi tarbiyaviy ish talabalarni o'zini-o'zi boshqarishga ham tayyorlashi kerak.

Milliy va Sharq merosidan olingan manbalar tarbiya mazmunini boyitadi. Husayn Voiz Koshifiy muomala odobiga alohida to'xtalib, barcha kasblarga xos umumiy odob qoidalari bilan birga har bir kasbning o'ziga xos odobi ham borligini ta'kidlagan [6, 58-b.]. Bu fikr pedagogik kasb etikasini shakllantirish uchun muhim: talaba o'qituvchining shaxsiy namunasidan ibrat oladi, shuning uchun pedagogdan adolat, halollik, hurmat va ishonchni o'z amaliyotida ko'rsatish talab etiladi.

Ibn Sino axloq masalalariga bag'ishlab o'nga yaqin asar yozgan va bu qarashlarini "amaliy hikmat" deb atagan. Uning nazarida borliqdagi barcha mavjudot kamolotga intiladi, bu intilishning o'zi esa yaxshilikdir; demak, inson axloqiy o'sishi tabiiy jarayon va uni ongli ravishda qo'llab-quvvatlash kerak. Alloma saxiylik, chidamlilik, kamtarlik, mo'tadillik, aqllilik, ehtiyotkorlik, sadoqat, uyatchanlik kabi fazilatlarni sanab, ularning har biriga aniq ta'rif bergan va ayrimlarini inson ruhiy quvvatlari bilan bog'lagan. Tarbiya turlari bo'yicha esa aqliy tarbiya turli bilimlarni o'rganish orqali, axloqiy tarbiya esa yaxshi xislatlarni

mashq qildirish, odatlantirish va suhbat orqali amalga oshadi degan fikrni bildirgan [7, 80-82-b.]. Bu qarash tarbiyada ongli mashq va o‘z-o‘zini tarbiyalashning ahamiyatini ko‘rsatadi.

Tarbiyaga qo‘yiladigan talablar tizimi. Tahlil asosida talabalarni shaxs sifatida ma’naviy-axloqiy tarbiyalashga qo‘yiladigan yettita talab aniqlandi (2-jadval).

2-jadval

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaga qo‘yiladigan asosiy talablar

№	Talab	Mazmuni
1	Shaxsga yo‘naltirilganlik	Talabani faol subyekt deb bilish, ehtiyoj va qiziqishlarini o‘rganish, mustaqil qaror qabul qilishga o‘rgatish
2	Tizimlilik va uzluksizlik	O‘quv mashg‘ulotlari, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar, jamoat ishlari, volontyorlik va mustaqil ta’limni uyg‘un olib borish
3	Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish	Tarixiy meros, an’ana, til va diniy bag‘rikenglik bilan birga inson huquqlari, adolat, erkinlik va tinchliksevarlikka asoslanish
4	Ijtimoiy muhitning faol ishtiroki	Guruh, oila va jamoatchilik ta’siridan foydalanish, hamkorlik va o‘zaro hurmat muhitini yaratish
5	Pedagogning namunaliligi va kompetensiyasi	Yuksak axloq, nutq va muomala madaniyati, kasb odobiga rioya
6	Tanqidiy fikrlash va axborot madaniyati	Axborotni saralash, dalilga tayanib xulosa chiqarish, mafkuraviy tahdidlarga chidamlilik
7	O‘z-o‘zini tarbiyalash mexanizmlari	O‘zini nazorat qilish, rivojlanish rejasi, maqsad qo‘yish va unga intilish

Bu talablar bir-biri bilan chambarchas bog‘liq: masalan, shaxsga yo‘naltirilganlik o‘z-o‘zini tarbiyalashga zamin yaratadi, pedagog namunasi esa muhit ta’sirini kuchaytiradi.

Muhokama. Adabiyotlarda ma’naviy-axloqiy tarbiya turlicha talqin etiladi. Bir guruh manbalarda u shaxsning jamiyatda yashashi va ijtimoiy sifatlarni egallashi vositasi sifatida ko‘riladi [8]. Boshqa qarashda u axloqiy ong, qadriyatli yo‘nalish, xulq me’yorlari va ma’naviy ehtiyojlarni shakllantiruvchi maqsadli pedagogik faoliyat deb ta’riflanadi. Uchinchi yondashuvda esa talabaga mafkuraviy va psixologik ta’sir ko‘rsatib, guruh uchun zarur xulq va axloq me’yorlarini singdirish vositasi deb qaraladi [9]. Yana bir yondashuvda ma’naviyat ichki dunyo va e’tiqod bilan, axloq esa tashqi xulq-atvor va munosabatlar bilan bog‘lanib, ikki tushuncha ajratiladi. Bu ta’riflar orasidagi farq mohiyatan muhim. Birinchi va uchinchi ta’riflarda ijtimoiylashuv va guruh me’yorlariga moslashuv ustun, shaxsning ichki e’tiqodi esa ikkinchi o‘rinda qoladi. Ikkinchi ta’rifda shaxs

ongi markazda, ammo natijaning barqarorligi va kasbiy faoliyatdagi ifodasi yetarli yoritilmagan. Ma'naviyat va axloqni ajratuvchi yondashuv esa ichki e'tiqodni tashqi xulq bilan bog'lovchi pedagogik jarayonni ochib bermaydi.

Yuqoridagi kamchiliklarni hisobga olib, ma'naviy-axloqiy tarbiyani quyidagicha talqin qilish taklif etiladi: pedagogik oliy ta'lim tashkilotida o'qiyotgan talabada milliy va umuminsoniy qadriyatlarni ichki e'tiqodga aylantirish, axloqiy me'yorlarni ongli o'zlashtirish va ularni kundalik xulq hamda bo'lajak kasbiy faoliyatda barqaror namoyon etish qobiliyatini shakllantirishga yo'naltirilgan yaxlit pedagogik jarayon. Bu jarayon o'zaro bog'liq bosqichlardan iborat: diagnostika, loyihalash, amalga oshirish, nazorat va natijani baholash. Bunday talqinda ijtimoiy me'yorlarni o'zlashtirish, ularni e'tiqodga aylantirish va kasbiy amaliyotda ifodalash bir butun jarayon sifatida birlashtiriladi.

Tahlil uchta muhim bo'shliqni ko'rsatdi. Birinchidan, ta'riflar, tamoyillar va omillar odatda yonma-yon keltiriladi, ammo ijtimoiylashuvga yo'naltirilgan va ichki e'tiqodga tayangan yondashuvlar orasidagi tafovut yetarlicha tahlil qilinmagan. Ikkinchidan, talabalik yoshining aqliy-psixofiziologik va irodaviy-axloqiy xususiyatlari alohida o'rganilgan, biroq ularning pedagogik uyg'unligi masalasi ochiq. Uchinchidan, tarbiya samaradorligini baholash ko'rsatkichlari taklif qilingan bo'lsa-da [10], ularni yagona diagnostik tizimga birlashtirish hamda raqamli muhitda axloqiy mezonlarni raqamli kompetensiya modellari bilan bog'lash masalasi yetarli ishlab chiqilmagan. Bu holat ma'naviy-axloqiy tarbiyani qadriyatlarni ichki e'tiqodga aylantirish jarayoni sifatida aksiologik yondashuv asosida o'rganish, uning bosqichlarini aniq belgilash va natijani o'lchash mexanizmlarini yaratish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqotning cheklovi – nazariy tahlilga tayanganidir. Taklif etilgan talablar va talqinning amaliy samaradorligi kelgusida pedagogik tajriba-sinov orqali tekshirilishi lozim.

Xulosa. Talabalarni shaxs sifatida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash irsiyat, muhit, tarbiya va shaxsning o'z faolligi birligini hisobga olishni talab qiladigan murakkab jarayondir. Bu jarayonda akademik guruh va talabalar turar joyi kabi mikromuhitning ta'siri katta, pedagogning shaxsiy namunasi esa tarbiyaviy ta'sirning asosiy sharti hisoblanadi. Tadqiqot natijasida tarbiyaga qo'yiladigan yettita talab aniqlandi: shaxsga yo'naltirilganlik, tizimlilik va uzluksizlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga tayanish, ijtimoiy muhitning faol ishtiroki, pedagog namunaliligi, tanqidiy fikrlash va axborot madaniyati hamda o'z-o'zini tarbiyalash mexanizmlarini rivojlantirish. Mavjud ta'riflarning qiyosiy tahlili ma'naviy-axloqiy tarbiyani qadriyatlarni ichki e'tiqodga aylantirish va uni kasbiy faoliyatda barqaror namoyon etishga qaratilgan bosqichma-bosqich jarayon sifatida tushunish maqsadga muvofiqligini ko'rsatdi. Kelgusi tadqiqotlarda bu jarayonning diagnostik tizimini ishlab chiqish va samaradorligini tajriba orqali tekshirish dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi (darslik). – T.: Fan va texnologiyalar, 2008. – 288 b.

2. Karimov I.A. O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li. – T.: O‘zbekiston, 1992.

3. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat: o‘quv qo‘llanma. – T.: O‘zbekiston yozuvchilar uyushmasi adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006. – 160 b.

4. Norova Sh.U. O‘quvchilar shaxsining rivojlanish bosqichlari // “Kasb-hunar ta’limi” jurnali. – 2005. – 2-son. – B. 6–7.

5. Asqarova O‘.M., Xayitboyev M., Nishonov M.S. Pedagogika: darslik. – T.: Talqin, 2008. – 288 b.

6. Husayn Voiz Koshifiy. Futuvvatnomai Sultoniy. N.Kornilov tarjimasi. – T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1994. – 58 b.

7. Mavlonova R.A. va mualliflar jamoasi. Umumiy pedagogika. – T.: Fan va texnologiya, 2018. – 528 b.

8. Yusupov E.Y. O‘qituvchi ma’naviyatini shakllantirish. – T.: Sharq, 2000. – 273 b.

9. Umarov B. Ma’naviy-ma’rifiy ishlarda guruh rahbarlari faoliyati // “Xalq ta’limi” jurnali. – 2003. – 6-son. – B. 59–63.

10. Umarov B. Ma’naviy-ma’rifiy faoliyat jarayonida talabalarda mustaqillik tafakkurini shakllantirishning pedagogik asoslari: ped. fanlari nomzodi diss. avtoref. – T., 2005. – 22 b.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9(2)-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694